

Observeren bij de lessenreeks V

In Lichamelijke Opvoeding 3 (2014) is het artikel 'De docent als 'Rol'model' gepubliceerd. In dit artikel zijn verschillende rollen van de docent LO uiteengezet (didacticus, observator, presentator, organisator, coach en de pedagoog). Het doel is het structureren van vaardigheden en rollen voor de beginnende lesgever zodat hij of zij makkelijker gestuurd kan worden in zijn of haar leerproces.

Door: Jennifer Nuij

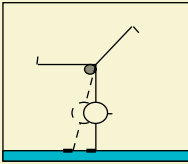
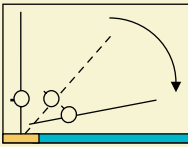
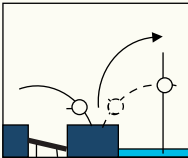
In dit artikel wordt een praktijkvoorbeeld gegeven waarbij de docent deze verschillende rollen vervult. Het accent wordt gelegd op de rol van 'observator'. In de rol

van observator stelt de lesgever observatievragen. De antwoorden op deze vragen zorgen er voor dat de leerlingen optimale, individuele leerhulp kan worden geboden.

Van handstand tot zweefoverslag

De lessenreeks die wordt gebruikt is de turnlessenreeks Van handstand tot zweefoverslag. Deze lessenreeks ziet er als volgt uit:

Tabel 1

Stappenplan Van handstand tot zweefoverslag		
Stap 0	Steunen op de handen	Van steunen op de handen tot handstand
Situatie 0A	Passief tot handstand komen vanuit ligsteun (getild worden)	
Situatie 0B	Spinnetje tegen de muur	
Stap 1	Steunen op de handen: terugvallen uit kniehang	
Situatie 1A	 Steunen op de handen: terugvallen uit kniehang (zonder handstand)	
Situatie 1B	Steunen op de handen: terugvallen uit kniehang (met handstand)	
Stap 2	Tussenstap: handstand platvallen (I) vanuit ligsteun op de kast	Van platvallen tot overslaan
Stap 3	Handstand opgooien tegen de muur	
Stap 4	Handstand opgooien in de vrije ruimte	
Stap 5	Handstand platvallen II (handstand op de vloer, platvallen op de dikke mat)	
Stap 6	 Handstand platvallen III (handstand op licht verhoogd vlak zoals kastdeksel, platvallen op de dikke mat)	
Stap 7	Handstand platvallen IV	
Situatie 7A	Handstandplatvallen op verhoogd vlak met drie keer veren in de trampoline	
Situatie 7B	Handstand platvallen op verhoogd vlak met insprong vanaf het blok	
Situatie 7C	Handstand platvallen met aanloop vanaf de vloer	
Stap 8	Van kopstand naar kopkiep	
Situatie 8A	Kopstand maken	
Situatie 8B	Van kopstand naar kopkiep	
Stap 9	Handstand vanaf verhoogd vlak	
Stap 10	 Flakflik (handstand overslag zonder aanloop, van hoog naar laag)	
Stap 11	Flakflik (handstand overslag met aanloop, van laag naar hoog of gelijkvloers)	Van laag steunvlak (overslag) naar hoog steunvlak (zweefoverslag)
Stap 12	Handstand platvallen V met aanloop	
Stap 13	Zweefoverslag over verhoogd vlak met aanloop	

Van handstand tot zweefoverslag

Doel en doelgroep

De doelgroep voor deze fictieve les is een brugklas die gedurende dit schooljaar nog niet eerder met handstandvormen heeft geturnd. Er wordt bij deze lessenreeks uitgegaan van de beginsituatie dat leerlingen op de basisschool kennis hebben gemaakt met verschillende manieren van steunen op de handen zoals bij de handstand en hurkwendsprong. Om eventuele zwakkere bewegers te ondersteunen zijn er wat

stappen ingevoegd om op zoveel mogelijk verschillende manieren het steunen op de handen te kunnen oefenen. Het einddoel van de lessenreeks is een zweefoverslag over een verhoogd vlak. Het einddoel is waarschijnlijk niet voor alle leerlingen haalbaar. Hier ontstaat direct een uitdaging voor de docent: hoe ga je om met individuele verschillen tijdens een turnles en hoe kun je de verschillende rollen van de docent inzetten om aan deze individuele verschillen tegemoet te komen?

De rol van didacticus

De rol van 'didacticus' is de basis van de lesgever: al het handelen van de docent staat in het teken van het beïnvloeden van het onderwijsleerproces bij de leerlingen. De overige vijf rollen (observator, organisator, coach, pedagoog en presentator) staan hierbij ter beschikking van de didacticus waarbij de rol van observator de kern is van zijn functioneren: vanuit observeren handelt hij. En hij handelt zo dat er optimale leermogelijkheden zijn voor elk individu.

Voor het lesgeven met de lessenreeks Van handstand tot zweefoverslag heeft dit de volgende consequenties.

- Elke leerling ontwikkelt zich op een unieke manier en zal dan ook een 'eigen' leertraject doorlopen. Dat betekent dat elke leerling een eigen 'leerplan' binnen deze les nodig heeft. Het is aan de didacticus en de organisator om de activiteit aan te laten sluiten bij de individuele mogelijkheden waarbij de didacticus ontwerpt en de organisator organiseert.

- De docent heeft een duidelijk plan voor de wijze waarop hij de leerlingen kan sturen in het (bewegings)gedrag om de les veilig te laten verlopen en de leerlingen gedoseerd kennis kan laten maken met de bewegingsactiviteit. Het organiseren van activiteiten (groeperen van leerlingen, opdrachten uitdelen, materialen klaarzetten en tijd bewaken) is het werk van de organisator. De coach en pedagoog ondersteunen deze rol door specifiek gedrag aan te moedigen en leerlingen op ongewenst gedrag aan te spreken. Deze rollen kunnen thuis voorbereid worden door het opstellen van observatievragen.
- De leerlingen moeten in zekere mate zelfstandig kunnen werken en zich verantwoordelijk voelen voor de medeleerling om deze les te laten slagen. De organisator organiseert dit zelfstandig werken (groepjesvorming, door naar het volgende niveau, et cetera) en de coach en pedagoog ondersteunen wederom.
- De presentator helpt de didacticus, de coach en de pedagoog door de leerlingen zo te informeren dat zij precies weten wat er van hen verwacht wordt.
- De observator aanschouwt het onderwijsleerproces en stuurt met deze observaties de didacticus in zijn handelen. Hij formuleert voor zichzelf observatievragen om de leerlingen gericht te kunnen observeren tijdens de les. Door gericht te observeren is de beginnende docent sneller in staat om specifiek gedrag sneller waar te nemen en kan hierdoor adequater reageren dan wanneer hij niet >>

Uitleg bij tabel 1 (zie ook opstelling 1)

Situatie 0A: de beweging wordt vanuit ligsteun door de hulpverleners tot handstand getild.

Situatie 0B: de beweging loopt vanuit ligsteun zo ver mogelijk met de voeten tegen de muur omhoog.

Situatie 1A: de beweging hangt met de knieën aan de rekstok of bruglegger, plaatst de handen onder zich op het matje en komt met actieve steun op de armen terug tot stand.

Situatie 1B: zie 1A. De beweging komt vanuit kniehang eerst tot handstand, al dan niet met hulp van de hulpverleners en komt vanuit de handstand terug tot stand.

Stap 2: de beweging ligt op zijn buik op de kast en plaatst zijn handen op de dikke mat die tegen de kast aan ligt. De beweging wordt door de hulpverleners tot handstand getild om deze vervolgens te beëindigen door platvallen.

Stap 3: de beweging gooit een handstand op tegen de muur of een schuine, dikke mat tegen de muur.

Stap 4: de beweging gooit een handstand op in de vrije ruimte, op een matje.

Stap 5: de beweging gooit een handstand op bij de dikke mat en beëindigt de handstand door platvallen.

Stap 6: zie 5. De beweging gooit een handstand op, op licht verhoogd vlak (bijvoorbeeld kastdeksel).

Stap 7: de beweging komt tot handstand op een verhoogd vlak met behulp van een (mini) trampoline.

Stap 7 bestaat uit drie tussenstappen: tot handstand komen vanuit drie keer veren (situatie 7A), tot handstand komen met behulp van een insprong vanaf een verhoogd vlak (situatie 7B) en tot handstand komen met een aanloop op verhoogd vlak (situatie 7C).

Stap 8: de beweging leert overslaan in een vereenvoudigde situatie (kopkiep). Bij situatie 8A wordt de kopstand aangeleerd en bij situatie 8B ervaart de beweging het over de kop gaan in een toegankelijke en veilige situatie.

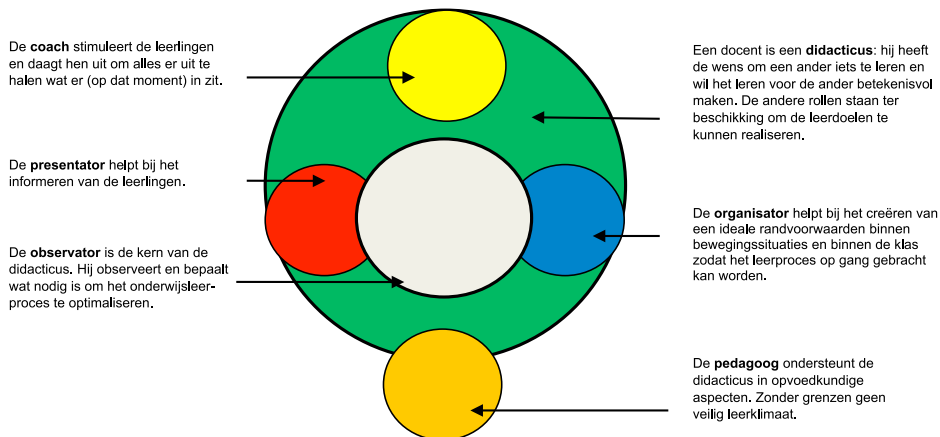
Stap 9: de leerling maakt een handstand overslag vanaf verhoogd vlak.

Stap 10: de beweging maakt een handstand overslag (flakflik) met behulp van een insprong in de trampoline vanaf verhoogd vlak.

Stap 11: de beweging maakt een handstand overslag (flakflik) in een gelijkvloerse situatie met behulp van de trampoline.

Stap 12: de beweging maakt een handstand op verhoogd vlak met behulp van een aanloop op de vloer. Stap 12 is identiek aan stap 7C met als belangrijkste verschillen: een aanloop op de vloer in plaats van verhoogd vlak en de hoogte van het steunvlak.

Stap 13: de beweging maakt een zweefoverslag over de kast.

Afbeelding 4: De didacticus

Materiaal klaarzetten, concentratie

Klemgreep

gericht observeert. Het kan hier gaan om afwijkend, ongewenst of risicovol gedrag of juist gewenst gedrag. Het belonen van gewenst gedrag is bij deze doelgroep wenselijk omdat de hersenen van pubers gevoelig zijn voor de mogelijkheid dat er een beloning aankomt (Crone, 2008).

Het organiseren van de activiteit en gewenst gedrag

Een les LO kan worden opgedeeld in een aantal kenmerkende momenten. Gedurende deze momenten vervult de lesgever specifieke rollen. Vaak is er één rol dominant per moment:

- opbouwen (organisator)
- instructie geven (presentator)
- oriënteren op de activiteit (observator)
- zelfstandig werken (didacticus, coach, pedagoog)
- verduidelijken van de activiteit (presentator, didacticus)

- verdiepen van de activiteit (presentator, didacticus)
- opruimen (organisator)
- evalueren (didacticus).

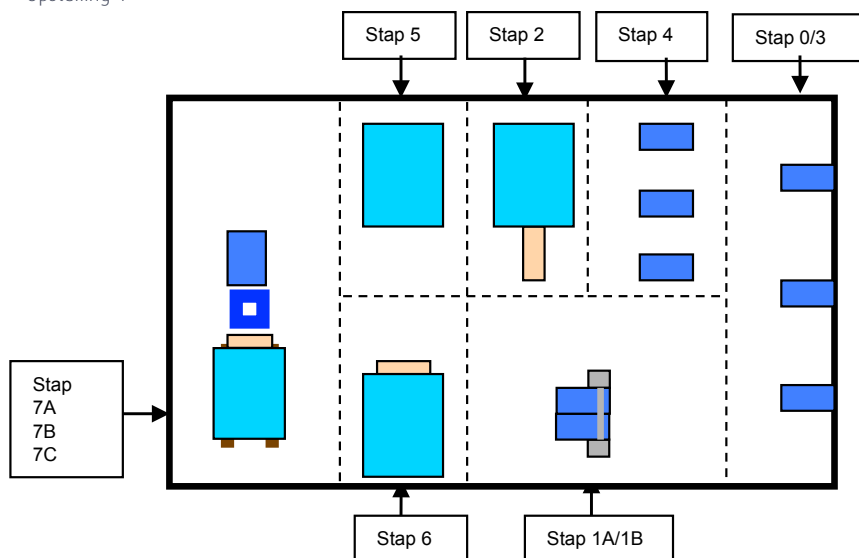
Om de activiteit aan te laten sluiten bij de individuele leermogelijkheden organiseert de docent de les op de volgende manier:

- er wordt gekozen om de activiteiten in de brugklas te beperken tot en met stap 7 (zie opstelling 1)
- de leerlingen starten de les gezamenlijk in de vakken van stap 0/ 3 en stap 4 (organisator) zodat de leerling op de benodigde vaardigheden kunnen worden geobserveerd, met name het hulpverleners (observator)
- de eerste activiteit staat voor de docent in het teken van het vormen en/of aanpassen van groepjes (drietallen) zodat taakgericht gedrag mogelijk wordt gemaakt en daarna het observeren van

het beginniveau van individuele leerlingen (organisator)

- het accent van de eerste activiteit ligt voor de leerlingen op het adequaat leren hulpverleners met behulp van de klemgreep bij het bovenbeen (didacticus/coach/pedagoog)
- de instructie vindt gedoseerd plaats (maximaal twee aanwijzingen per keer) zodat de leerlingen zich beetje bij beetje kunnen specialiseren in het hulpverleners (presentator/didacticus)
- de leerlingen worden voortdurend aangemoedigd (coach/didacticus) en gecontroleerd (pedagoog/didacticus) op de bewegingsvaardigheid om de activiteit zo goed mogelijk uit te voeren
- leerlingen die de activiteit goed uitvoeren (kwalitatief goed bewegen en adequaat hulpverleners) worden *beloofd* met een 'paspoort' zodat zij door mogen naar een volgend niveau (organisator). De leerlingen zien zo waar de (volgende) activiteit toe leidt: handstand platvallen met trampoline!
- de docent is in staat om voortdurend te schakelen tussen de rol van observator (gericht observeren met observatievragen!) en de overige rollen (INzoomen (leerhulp bieden) – UIT-treden (observeren en overzicht houden, IN-UIT).

Opstelling 1

Observatievragen voor de docent

Zoals eerder aangegeven wil de didacticus de individuele leerlingen optimale leermogelijkheden bieden. Dat betekent dat hij elke leerling op zijn of haar eigen niveau wil laten deelnemen aan de les en dat hij de individuele leerling zo veel mogelijk wil leren binnen zijn of haar mogelijkheden (ook vanwege veiligheid). De rol van observator is daarbij van cruciaal belang: zonder goede observaties geen adequate leerhulp!

Leerlingen die de activiteit goed uitvoeren

Om gericht te kunnen observeren kan de docent ook zijn eigen gedrag organiseren, bijvoorbeeld met behulp van het schema uit KVLO 3 (loopt het, lukt het, leeft het, leert het). In dit schema is duidelijk te zien welke prioriteit en dus ook welke rol de docent kan inzetten in een bepaald stadium van de les of de activiteit. Bij deze verschillende rollen en stadia kan de docent observatievragen formuleren die hem kunnen helpen om gericht te observeren. Deze vragen zijn echter nog niet heel specifiek en gericht op concreet waarneembaar gedrag. Een observatievraag die gericht is op concreet waarneembaar gedrag zal meer bruikbare informatie opleveren. De volgende voorbeelddobservatievragen kunnen worden gebruikt bij stap 3 en stap 4 van de lessenreeks (handstand opgooien tegen de muur en handstand opgooien in de vrije ruimte):

Observatievragen voor de beweger

Kan de beweger actief steunen op de handen?

- Kan de beweger zelfstandig een handstand opgooien? Zo nee, kan hij het zwaaibeen voldoende hoog opgooien zodat de hulpverleners de beweging kunnen ondersteunen? Kan hij het standbeen snel genoeg bijsluiten en in balans blijven?
- Kan de beweger de actieve vormspanning en de balans blijven handhaven tot hij weer terug komt uit de handstand?
- Houdt de beweger het hoofd tussen de armen?
- Kan de beweger drie tellen in handstand blijven staan?
- Kan de beweger voldoende spierspanning opbouwen en ziet het er sierlijk uit?
- Kunnen de beweger en de hulpverleners goed samenwerken?
- Kan de beweger zelfstandig en/of op gecontroleerde wijze terugvallen?
- Welke aanwijzing of aanpassing heeft de beweger nodig om beter te leren bewegen?

Observatievragen voor de hulpverleners

- Staat de meest vaardige hulpverlener aan de kant van het zwaaibeen?
- Kunnen de hulpverleners de beweger op correcte wijze en vroegtijdig vastpakken en eventueel tot handstand brengen?
- Welke aanwijzing hebben de hulpverlener(s) nodig om beter te leren hulpverlenen?

Observatievragen voor de samenwerking

- Kan het groepje duidelijke afspraken maken?
- Houdt iedereen zich aan de afspraken?
- Proberen de leerlingen elkaar positief te coachen of aan te moedigen?

- Zijn de hulpverleners serieus en betrouwbaar?

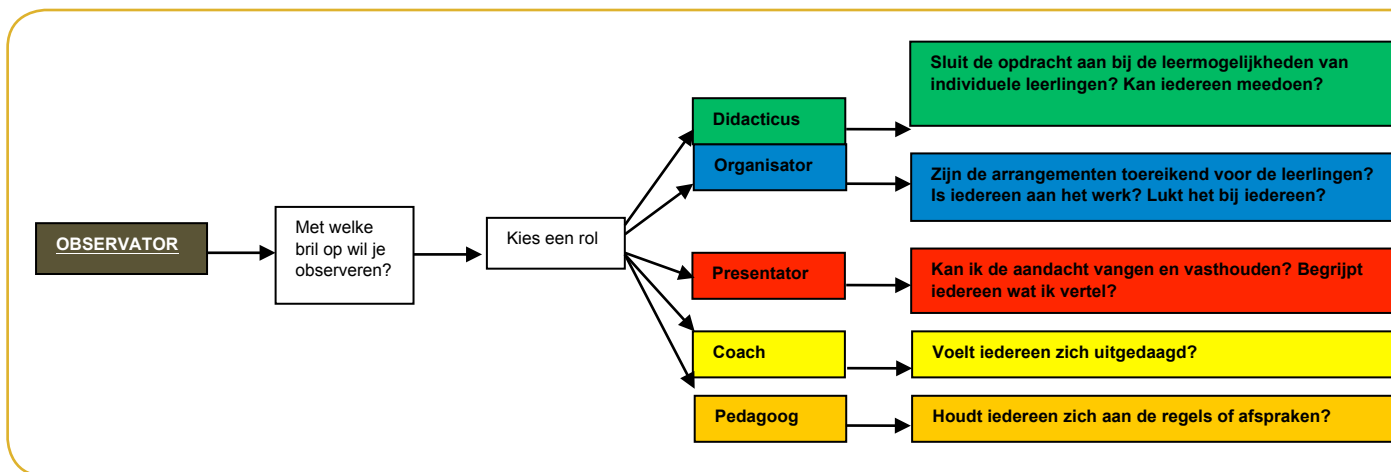
Tot slot

De docent kan voor, tijdens en na het lesgeven de verschillende rollen gebruiken bij het specificeren van zijn eigen gedrag. Daar waar de beginnend lesgever thuis vaak nadenkt over de methodische stappen en de organisatie van materialen en activiteiten is hij niet altijd voldoende in staat om zijn eigen gedrag te specificeren, laat staan organiseren. De beginnend lesgever realiseert zich nog niet dat hij nog veel meer invloed op het onderwijsleerproces kan uitoefenen! De rol van observator kan de beginnend lesgever hierbij helpen. Met behulp van observatievragen gericht op concreet waarneembaar gedrag kan de beginnend lesgever gericht(er) observeren en hierdoor specifiek gedrag sneller herkennen. Aangezien hij thuis al heeft nagedacht over de observatievragen en het mogelijk te observeren gedrag, heeft hij ook bedacht hoe hij hierop zou willen of kunnen reageren (of anticiperen!). De docent kan daardoor meer adequaat handelend optreden met als doel het bereiken van een optimaal leerresultaat bij de leerlingen. ◀

Foto's: Anita Riemersma

Literatuurlijst

Crone, E (2008). *Het Puberende Brein*.
 Nuij, J. (2014). KVLO. *De Docent als 'Rol' model*.
 Slooter, M. (2007). *Coachen op contact*. Amersfoort: CPS.

Contact:

sparty_jen35@hotmail.com